

Motivo de celebración es que haya un espacio para las aportaciones indígenas, de la mano de Elena Madrigal, así como la consideración de una de las literaturas más marginadas entre las marginadas: la literatura infantil, gracias a la contribución de Alfredo Martínez-Expósito. El ya mencionado artículo de Marta Segarra constituye un justo reconocimiento a Maria-Mercè Marçal por sus propuestas poéticas y políticas. Y, para cerrar este repaso dolorosamente somero por lo que son textos muy ricos en matices y generosos en sugerencias metodológicas y nociones teóricas, no quiero dejar de mencionar la brillante lectura que nos regala Alberto Mira de dos infancias góticas, dos modelos distintos, que pueden compartir sin embargo esa idea del fracaso-exitoso que supone ese *crecer torcido*.

MERI TORRAS

meri.torras@uab.cat

D.O.I.: 10.1344/Lectora2019.25.23

Universitat Autònoma de Barcelona

Foreign Women Authors under Fascism and Francoism: Gender, Translation and Censorship

Pilar Godayol y Annarita Taronna (eds.)

Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2018, 217 pp.

ISBN: 978-15-2750-665-7

Pilar Godayol e Annarita Taronna ofrécennos un volume dividido en dúas partes asentado na tríade censura-tradución-xénero que nos amosa de que maneira os sistemas totalitarios de Mussolini e Franco se esforzaron por impedir, manipular e condicionar a entrada de literatura estranxeira de autoría feminina considerada subversiva.

Os catro primeiros capítulos do volume abordan realidades integradas no contexto do fascismo italiano. Ata 1934 non existiu en Italia unha censura preventiva, mais os libros podían ser secuestrados após seren publicados. A noción de tradución concibíase daquela como un medio para estender o proceso de estandarización, polo que as traducións eran en realidade adaptacións.

No primeiro destes capítulos, da autoría de Valerio Ferme, achéganse os motivos que suscitaron o interese do mercado literario italiano polas autorías femininas estadounidenses no contexto da etapa fascista, atribuíndoo a unha mitificación de Estados Unidos pola sociedade italiana e establecendo como conclusión que as obras que escaparon da censura, que adoitaban ser localizadas, censuradas e recordadas, eran empregadas para domesticar as mulleres cara ao terreo privado.

No segundo capítulo, Eleonora Federici aborda as modificacións inseridas na “tradución fascista” ao italiano da novela de ficción detectivesca de Agatha Christie *Murder on the Orient Express* (1934). Ata 1987, ano no que se publica unha segunda tradución, o lectorado italiano só tiña acceso a unha versión acurtada da obra orixinal. A produción literaria de Agatha Christie estaba influída pola renegociación de xéneros característica do seu contexto, mais esta realidade desaparecía por completo na primeira tradución ao italiano.

No capítulo terceiro, Vanesa Leonardi analiza a tradución da primeira entrega dunha serie de novelas protagonizadas por Bibi, da autora danesa Karin Michaëlis, realizada a través da tradución ao alemán. Nun principio, grazas á autocensura da tradutora, o libro chegou a publicarse malia que a súa protagonista fose unha rapaza inconformista con actitudes virís. Entre outros, suprimíronse comentarios negativos sobre os italianos e críticas contra a Igrexa e o clérigo.

No capítulo cuarto, Annarita Taronna analiza as representacións da identidade de xénero e sexualidades queer nalgunhas obras literarias traducidas no marco da Italia fascista, nomeadamente nas narrativas de Radclyffe Hall, Vita Sackville-West e Virginia Woolf. As traducións destas tres autoras exploraban como desafiar e subverter a censura fascista a través da creación de espazos narrativos de resistencia.

Xa na segunda parte do volume, que se despraza a España como marco xeográfico, Montserrat Bacardí ofrécenos no quinto capítulo unha panorámica da situación das mulleres tradutoras catalás baixo o franquismo. Malia que en 1910 xa se publicaran os primeiros libros traducidos por unha muller, o réxime franquista destruíu a incipiente feminización da tradución. As tradutoras acubilláronse no silencio, cesou a importación de voces estranxeiras e a tradución limitouse ao ocio e ás experiencias privadas. En 1962, ano no que o novo Ministro de Información e Turismo, Manuel Fraga Iribarne, iniciou unha certa liberalización da censura e autorizou algúns dos autores e títulos prohibidos ata entón e as traducións cara a todas as linguas de España agás o español, os editores cataláns priorizaron a publicación de traducións e encomendáronlle principalmente a tarefa a escritoras e activistas culturais.

No sexto capítulo, Fernando Larraz salienta o labor realizado por Carlos Barral e os seus compañeiros de Seix Barral, que desenvolveron un vasto programa de traducións no que xogaron un papel clave as escritoras. Con todo, as novelas máis salientables que Barral intentou publicar foron prohibidas e polo tanto descoñecidas polo lectorado español ata moito tempo despois, cando a súa influencia potencial xa diminuíra. Algunhas das que chegaron a publicarse tiveron, ademais, que ser desposuídas das súas achegas feministas polos recortes impostos pola censura.

Os tres últimos capítulos do libro analizan tres casos de tradución específicos. O sétimo constitúe un percorrido polas traducións ao castelán de *A Vindication of the Rights of Woman*, de Mary Wollstonecraft, obra que contou con sete edicións e tres traducións ata 2014. As traducións de 1977 e de 1998 sufriron recortes salientables co fin de suprimir repeticións, facilitar a lectura e recorrer, como viña sendo costume, á autocensura. O oitavo capítulo céntrase no percorrido das traducións de Simone de Beauvoir en España. O réxime ultraconservador concentrou esforzos para que as ideas da escritora francesa non sementasen na sociedade xeral. A finais de 1960 posibilitouse a tradución das obras de Beauvoir ao catalán, mais mantívose silenciada en castelán ata a morte do ditador. Por último, o noveno capítulo do libro estuda en que medida influíu o franquismo na tradución da novela estadounidense *To Kill a Mockingbird*, de Harper Lee. O tradutor, Baldomero Porta, introduciu cambios en aspectos vencellados á moralidade sexual, ás crenzas políticas e mais á linguaxe e á relixión.

En definitiva, *Foreign Women Authors under Fascism and Francoism: Gender, Translation and Censorship* pode definirse como un calidoscopio que nos achega diferentes perspectivas arredor das implicacións da censura do século XX en dous marcos xeográficos distintos: España e Italia. A redacción en inglés e a presentación da información en breves capítulos que achegan información desde ópticas ben diversas son dous factores que converten o volume nunha lectura particularmente acaída para o lectorado internacional en xeral que queira informarse da ligazón entre censura, tradución e xénero en Italia e en España baixo os réximes totalitarios e tamén para aquelas persoas que se atopen á procura de vías de investigación neste sentido.

TAMARA ANDRÉS

tandres@uvigo.es

Universidade de Vigo

D.O.I.: 10.1344/Lectora2019.25.24

Las mujeres en el Oriente cuneiforme

Josué J. Justel y Agnès Garcia-Ventura (eds.)

Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá–Servicio de Publicaciones,

2018, 435 pp. ISBN: 978-84-16978-60-1

Las mujeres en el Oriente cuneiforme cubre magníficamente la necesidad de disponer, dentro del panorama hispanoparlante, de una obra que permita adentrar a un amplio público, tanto neófito como especialista pero ajeno a estas fuentes, al mundo del Oriente cuneiforme y, de manera especial, a su Historia de las Mujeres y los Estudios de Género. Así, si bien los editores del volumen señalan en la